

Aandachtspunten voor het voortgezet onderwijs voor de komende kabinetsperiode

Goed onderwijs is van groot persoonlijk en maatschappelijk belang. Het voortgezet onderwijs bereidt leerlingen voor op een vervolgstap in hun onderwijsloopbaan en op een rol als actieve burger in de samenleving. Zowel de samenleving als het onderwijs staan voor grote uitdagingen. Het is daarom essentieel om vanuit een heldere visie en met duidelijke doelen te investeren om het onderwijs structureel beter te maken en de aantrekkingskracht om te werken in de sector te vergroten.

Dit is een taak voor de scholen zelf, maar ook voor de overheid. Een goed samenspel tussen en rolvastheid van alle actoren – politiek, ministerie, leraren, leerlingen, schoolleiders en bestuurders – is een noodzakelijke voorwaarde om tot effectief beleid te komen. Op dit vlak is verbetering nodig en mogelijk. Of zoals het IBO-rapport over sturing op onderwijskwaliteit (2023) het verwoordt: ‘Een sturingsmodel waarin ieder elkaars rol in het verbeteren van het onderwijs accepteert en waarbij men elkaar als serieuze gesprekspartner beschouwt, is essentieel voor effectieve sturing (...)’.

De vo-sector werkt aan verhoging van de kwaliteit van het bestuur, onder andere via accreditatie van bestuurders en actualisatie van de Code Goed Onderwijsbestuur VO. Ook investeren wij de komende periode stevig in het versterken van de positie van schoolleiders via het programma Schoolleiders VO.

Naast goede samenwerking zijn oog voor de uitvoerbaarheid en adequate, structurele bekostiging basisvoorwaarden voor goed onderwijs. De afgelopen jaren zijn in de scholen de activiteiten op basis van tijdelijke financiering, zowel in aantal als in omvang, fors toegenomen, wat zich o.a. vertaalt in een groei van tijdelijke aanstellingen. Deze ‘subsidieconfetti’ maakt het scholen moeilijk om bestendig onderwijs- en personeelsbeleid te voeren en gaat ten koste van de onderwijskwaliteit. Structurele bekostiging is nodig om op school meerjarig en voorspelbaar beleid te kunnen maken en goed werkgeverschap te kunnen betrachten.

Leerlingen: verhogen van onderwijskwaliteit en vergroten kansengelijkheid

Het is belangrijk blijvend in te zetten op verbetering van de basisvaardigheden van leerlingen en de ontwikkeling van deze vaardigheden op passende wijze te volgen. Een stevig fundament van taal, rekenen/wiskunde, digitale geletterdheid en burgerschap in combinatie met brede talentontwikkeling zijn essentieel om mee te kunnen doen in de samenleving. De brede maatschappelijke opdracht vraagt om een goede balans tussen aandacht voor kwalificatie, socialisatie en persoonsvorming en een weerspiegeling hiervan in het curriculum, de toetsing en examinering en de inrichting en uitvoering van het toezicht. En ook in hoe besturen en scholen zich verantwoorden.

Steeds meer leerlingen komen met een achterstand op school. Onbedoeld maakt de manier waarop het onderwijs is ingericht kansen van leerlingen nog ongelijker. De inrichting van het onderwijs vergroot bovendien de segregatie. Wij vinden het bevorderen van kansengelijkheid en het tegengaan van segregatie een van de grootste onderwijsopdrachten voor een nieuw kabinet.

We pleiten voor:

- Selectie van leerlingen aan het einde van de onderbouwperiode. Dit vraagt een stelselwijziging in lijn met het advies van de Onderwijsraad over later selecteren (2012). Zo’n stelselwijziging kost tijd. Belangrijk is om het besluit hiertoe te nemen en - op basis van een gedegen stappenplan - met de voorbereiding te starten.
- Het stimuleren van brede scholengemeenschappen waar de diverse onderwijsrichtingen onder één dak worden aangeboden en leerlingen elkaar buiten en in de les (denk aan maatschappijleer, creatieve vakken, lichamelijke opvoeding en mentorlessen) kunnen ontmoeten. Een stevige prikkel om bij nieuwbouw en bij de stichting van scholen in ieder geval in de onderbouw alle niveaus onder één dak te huisvesten is wenselijk.
- Het aanbieden van een onderwijsprogramma met voor elke vo-leerling praktijkgerichte vakken, of elementen daarvan. Dit biedt leerlingen de mogelijkheid om in de volle breedte hun talenten te ontdekken en ontwikkelen en een goede afweging te maken voor een meer praktijkgerichte of theoretische vervolgopleiding.

- Specifiek voor het vmbo een verlenging van de nominale opleidingsduur van vier naar vijf jaar, om leerlingen een steviger fundament voor de toekomst mee te geven en hen beter voor te bereiden op de keuze voor vervolgonderwijs.
- Minder toets-, examen- en prestatiedruk. De huidige wijze van toetsen en examineren in het voortgezet onderwijs draagt bij aan een relatief lage motivatie en een toename van sociaal-emotionele problemen bij leerlingen. Wij zijn voorstander van een programma, zowel in de onder- als bovenbouw, waarin de druk van het centraal examen is verminderd en de eigenstandige positie van het schoolexamen is versterkt. Hierbij past meer flexibiliteit in de afname van het centraal examen. Denk bijvoorbeeld aan het voor vmbo gl/tl, havo en vwo aanbieden van digitale, door het schooljaar heen af te nemen examens, zoals reeds gebruikelijk is voor vmbo basis en kader. Of het bieden van een spreidingsmogelijkheid voor een deel van de centrale examens, zoals in de twee coronajaren bestond. Ook zijn wij voorstander van het principe: behaald is behaald. Dit betekent dat vakken waarvoor een voldoende is behaald blijven staan, ook als de leerling niet slaagt voor het gehele examen. Een dergelijk certificatendiploma is reeds gebruikelijk in het vavo.
- Afschaffing van de vrijwillige ouderbijdrage en een extra bedrag per leerling als onderdeel van de bekostiging voor aanvullende leeractiviteiten. De Wet vrijwillige ouderbijdrage heeft als negatief effect dat de verschillen tussen scholen groter worden. Scholen met veel leerlingen van minderdraagkrachtige ouders hebben steeds meer moeite activiteiten als schoolkampen, schoolreisje en bezoek aan het theater of museum te bekostigen.

Personeel en lerende scholen: aantrekkelijk werk voor alle onderwijsprofessionals

De kwaliteit van het onderwijs staat of valt met voldoende en goed opgeleide leraren en schoolleiders. De vicieuze cirkel waarin steeds minder leraren en schoolleiders meer moeten doen, met een daardoor oplopende werkdruk, wordt alleen doorbroken als we inzetten op innovatieve oplossingen, regionale samenwerking en sterk leiderschap.

We pleiten voor:

- Continuering van de uitvoering van de afspraken die zijn gemaakt in de Werkagenda bij het Onderwijsakkoord (2022), waaronder investeren in strategisch personeelsbeleid, verdere professionalisering van leraren en schoolleiders en innovatie in de organisatie van het geven van onderwijs ('anders organiseren'). Ook willen we vaart maken met het optimaliseren van het bevoegdheidsstelsel, als eerste voor zij-instromers en voor de beroepsgerichte vakken in het vmbo en praktijkonderwijs.
- Het verminderen van de wettelijke onderwijstijd voor leerlingen én de lesgevende taak voor leraren. Minder lessen per week betekent voor leraren meer ruimte om gezamenlijk lessen te verbeteren, te verdiepen en te ontwikkelen. Dat zorgt voor meer werkplezier, meer ontwikkelmogelijkheden en een hogere kwaliteit van lessen voor leerlingen. Zo maken we het leraarsvak aantrekkelijker en leveren we een bijdrage aan het oplossen van het lerarentekort.
- Het (verder) versterken van een duurzame, niet-vrijblijvende regionale samenwerking in onderwijsregio's, waarbij lerarenopleiders, leraren en schoolbesturen gezamenlijk werk maken van de aanpak van het lerarentekort en andere maatschappelijke opgaven als kansengelijkheid en krimp. Deze intensieve regionale samenwerking vraagt ook een sterkere vertegenwoordiging van de beroepsgroep leraren.
- Betere aansluiting van de lerarenopleidingen op de praktijk in het voortgezet onderwijs, o.a. om uitval van nieuwe leraren tegen te gaan. Dit vraagt versterking van de samenwerking tussen lerarenopleidingen en de vo-scholen, conform het programma Samen Opleiden & Professionaliseren. Er is extra financiering nodig zodat meer schoolbesturen kunnen aansluiten bij bestaande partnerschappen Samen Opleiden & Professionaliseren en/of nieuwe partnerschappen te vormen.
- Meer (wettelijk verankerde) medezeggenschap van het funderend onderwijs – scholen en beroepsgroep – in de vaststelling van het curriculum van de lerarenopleiding. Dit is belangrijk om de kwaliteit van de lerarenopleidingen te verbeteren.

Noodzakelijke voorwaarden: investeren in huisvesting en digitalisering

Huisvesting

Goede, gezonde en duurzame schoolgebouwen zijn een belangrijke voorwaarde voor goed onderwijs. Goede schoolgebouwen hebben een positief effect op leerprestaties en doen ziekteverzuim dalen. Gemiddeld zijn de schoolgebouwen echter 40 jaar oud en voldoen zij niet aan de huidige eisen op het gebied van gezondheid en duurzaamheid. Bovendien zijn deze gebouwen ongeschikt voor modern onderwijs waaraan iedereen kan deelnemen. Investeren in renovatie en vernieuwing van schoolgebouwen is dus een investering in de kwaliteit van het onderwijs. Het Interdepartementaal Beleidsonderzoek Onderwijshuisvesting van april 2021 maakt duidelijk dat er structureel forse extra investeringen noodzakelijk zijn: jaarlijks minstens €730 miljoen extra (op basis van het prijspeil uit 2019). Hiervoor is een programmatische aanpak nodig en structurele en structurele extra investeringen vanuit het Rijk in de aanpak van verouderde schoolgebouwen.

We pleiten voor:

- Het tot prioriteit maken van goede, gezonde en duurzame schoolgebouwen, met een structurele jaarlijkse investering van minstens €730 miljoen voor een integrale en programmatische aanpak van verouderde en slechte schoolgebouwen.
- Bij het implementeren van onderwijsbeleid altijd de consequenties voor de fysieke omgeving mee te nemen in randvoorwaarden en regelgeving.
- Een stevige prikkel om bij nieuwbouw en bij de stichting van scholen in ieder geval in de onderbouw alle niveaus onder één dak te huisvesten is wenselijk (*zie hierboven onder het kopje Leerling*).

Digitalisering

Scholen hebben behoeften aan goede ondersteuning bij toenemende verantwoordelijkheden op het gebied van digitalisering. Denk aan het gebruik van digitale middelen in de les, aan privacybescherming en beveiliging van data. Dit vraagt om toekomstbestendige afspraken en standaarden en gespecialiseerde ondersteuningsinstellingen zoals Kennisnet en SIVON. Daarnaast speelt de overheid een belangrijke rol om aan een aantal randvoorwaarden te voldoen.

We pleiten voor:

- De bekostiging van devices onderdeel te maken van de Wet gratis schoolboeken (WGS). Een device (laptop of tablet) is steeds vaker een belangrijke voorwaarde om deel te nemen aan onderwijs. Omdat scholen hier geen financiering voor krijgen wordt de rekening van een device veelal bij de ouders neergelegd. Met name vanuit het perspectief van kansengelijkheid is dit ongewenst.
- Een fundamentele bezinning op de impact van kunstmatige intelligentie op het onderwijs. De opmars van AI heeft grote gevolgen voor de gehele onderwijsketen, denk aan de rol van uitgeverij en onderwijsonderzoek, de inrichting van het curriculum en de wijze waarop onderwijs wordt gegeven; AI maakt bijvoorbeeld meer gepersonaliseerd leren mogelijk, maar daar zijn ook risico's aan verbonden, denk aan de vooringenomenheid van de algoritmen. Een actief beleid is noodzakelijk om de digitale vaardigheden van zowel de huidige als de toekomstige docenten te versterken, zodat zij in staat zijn AI op een doordachte en verantwoorde wijze in te zetten voor het onderwijs.